

สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

ณรงค์ บุญเสถียรวงศ์ กรมสารนิเทศ

โดยที่ในปี ๒๕๔๙ เป็นปีมหามงคลและปีดีดิงของชาวไทยทั่วประเทศ เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงครองราชย์ครบ ๖๐ ปี โดยขณะนี้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ครองราชย์ยาวนานที่สุดในโลก ซึ่งนับเป็นบุญอันยิ่งใหญ่ของชาวไทยที่มี

พระมหากษัตริย์ซึ่งทรงเป็นพ่อของคนทั้งประเทศ ด้วยพระจริยวัตรที่งดงามยิ่งและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชนของพระองค์ ทั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงเป็นพระราชนัดดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยะมหาราช พระมหากษัตริย์ผู้ทรงวางรากฐานการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย จนประเทศไทยหรือสยามในขณะนั้นได้รอดพ้นภัยจากจักรวรรดินิยมเมื่อราวร้อยกว่าปีที่แล้ว

หากท่านผู้อ่านได้ผ่านมายังเฉลี่ยงด้านหน้าชั้น ๒ ทางเข้าห้องประชุมของกระทรวงการต่างประเทศ ท่านจะได้พบเห็นพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เคียงคู่อยู่กับพระสาทิสลักษณ์ของสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า (สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี) ซึ่งทั้งสองพระองค์ทรงเป็นสมเด็จพระบรมราชชนกและสมเด็จพระบรมราชชนนีของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร์ อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก (สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์) หรือสมเด็จพระราชบิดาในรัชกาลปัจจุบัน โดยก่อนหน้านี้เมื่อปี ๒๕๔๘ เป็นโอกาสสำคัญแห่งการครบรอบ ๕๐ ปี แห่งการสวรรคตของสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวีฯ เจ้านายราชานารี ผู้มีบทบาทสำคัญอย่างสูงต่อพระบรมราชวงศ์จักรีและประเทศไทย ทั้งในฐานะสมเด็จพระอัครมเหสีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระอัยยิกาเจ้าของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดลและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ท่านผู้อ่านอาจเคยได้รับทราบถึงการดำเนินพระจริยวัตรและน้ำพระทัยที่งดงามและเปี่ยมล้นด้วยพระเมตตาของพระองค์ท่านต่อบุคคลรอบข้าง อาทิ ต่อพระราชสวามี พระราชโอรส พระราชธิดา พระประยูรญาติ ข้าราชการบริพาร เป็นต้น ซึ่งพระจริยวัตรที่งดงามและได้ถ่ายทอดมาสู่พระราชนัดดา คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชด้วยเช่นกัน

สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวีฯ ประสูติเมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๔๐๕ ทรงเป็นพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาเปี่ยม จากสกุลสุจริตกุล (ภายหลังได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระปิยมมาวดี ศรีพัชรินทรมาตา) ทรงมีพระนามว่า พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงสว่างวัฒนา โดยทรงเป็นพระธิดาองค์กลางของเจ้าจอมมารดาเปี่ยมทรงมีพระเชษฐา พระเชษฐภคินี พระขนิษฐา และพระอนุชา ประกอบด้วย

๑. พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอุณากรรณอนันตนาครไชย

๒. พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าเทวีัญญาไทยวงษ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ) ตันราชสกุล เทวกุล

๓. พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงสุนันทากุมารีรัตน์ (สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์พระบรมราชเทวี)

๔. พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงสว่างวัฒนา (สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี

พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า)

๕. พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงเสาวภาผ่องศรี (สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถพระพันปีหลวง)

๖. พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัตน์วิศิษฎ์) ต้นราชสกุล สวัสดิวัตน์

เมื่อแรกประสูติ สมเด็จพระบรมราชชนกคือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพรและพระนามว่า “ เราได้ตั้งนามของบุตรีในราชตระกูลนี้ว่า "สว่างวัฒนา" ดังนี้ขอบุตรนั้นจงเป็นผู้มีสุข เลี้ยงง่าย ไม่มีโรค ไม่มีอุปัทวันตราย มั่งคั่งสมบูรณ์ มีทรัพย์มาก มีโภคสมบัติมาก ดำรงอิศริยยศ ตั้งอยู่ในพระบรมราชวงศ์ที่ประเสริฐสูงสุดของพระบิดา ยังยืนสืบกาลนานเทอญ “ กล่าวกันว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ได้ทรงตรวจสอบดวงพระชะตา ก่อนพระราชทาน พรพระราชทานจึงสอดคล้องและเหมาะสมกับดวงชะตาของพระราชโอรสและพระราชธิดาแต่ละพระองค์ อย่างพรที่พระราชทานพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าสว่างวัฒนา ก็ตรงกับพระชะตา กล่าวคือ “ ทรงมีพระชนมายุยืนยาว ๖ รัชกาล และโดยเฉพาะประการทำย ทรงดำรงอิศริยยศ ตั้งอยู่ในพระบรมราชวงศ์ที่ประเสริฐ” เนื่องจากนับตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงรัชกาลปัจจุบัน ทรงเป็นเจ้านายราชานารีที่ดำรงพระอิศริยยศสูงศักดิ์ของแผ่นดินกล่าวคือ ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระอัครมเหสีในรัชกาลที่ ๕ ทรงเป็นสมเด็จพระมาตุจฉาเจ้า (ป้า) ในรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ ทรงเป็นสมเด็จพระอัยยิกาเจ้า (ย่า) ในรัชกาลที่ ๘ และรัชกาลปัจจุบัน ทรงเป็นเสนาหลักของเจ้านายฝ่ายในและพระราชวงศ์ทั้งปวง นับตั้งแต่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระพันปีหลวง เสด็จสวรรคตในปี ๒๔๖๓

พระองค์เจ้าหญิงสว่างวัฒนาหรือที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเรียกว่า แม่กลาง ได้เข้ารับราชการในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมกับพระองค์เจ้าหญิงสุนันทากุมารีรัตน์ พระเชษฐภคินี (แม่ใหญ่) และพระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี พระชนิษฐา (แม่เล็ก) โดยทรงเป็นพระภรรยาเจ้าชั้นลูกหลวง (พระราชธิดาของกษัตริย์) ทรงเป็นสมเด็จพระบรมราชชนนีของพระราชโอรสและพระราชธิดา รวม ๘ พระองค์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความรักและความไว้วางพระราชหฤทัยที่พระราชสวามีพระราชทานให้ โดยทรงมีพระราชโอรสและพระราชธิดา ดังนี้

๑. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ (สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารพระองค์แรก)

๒. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอิศริยาฉัตร

๓. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงวิจิตรจิระประภา

๔. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศวิโรทัย กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์

๕. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร

๖. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงศิริภรณีโสภณ

๗. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหิตลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ (สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก)

จากซ้ายไปขวา : พระองค์เจ้าสว่างวัฒนา (แม่กลาง) พระองค์เจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ (แม่ใหญ่)
และพระองค์เจ้าเสาวภาผ่องศรี (แม่เล็ก)

๘. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิง (สิ้นพระชนม์เมื่อประสูติ)

การที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จขึ้นครองราชย์สืบราชสันตติวงศ์โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ นั้น เมื่อเจ้าจอมมารดา ม.ร.ว.เนือง สนิทวงศ์ และเจ้าจอมมารดาพร้อมในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงแก่อนิจกรรม เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนำพระโอรสและพระธิดา ซึ่งต่างทรงกำพร้าพระมารดาทั้ง ๔ พระองค์ คือ พระองค์เจ้าหญิงเยาวภาพงศ์สนธิ และพระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร ต้นราชสกุล รังสิต) ซึ่งประสูติจากเจ้าจอมมารดา ม.ร.ว.เนืองฯ พระองค์เจ้าหญิงประภาพรรณพิไล และพระองค์เจ้าหญิงวชิราวุธ ซึ่งประสูติจากเจ้าจอมมารดาพร้อม มาพระราชทานแก่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ โดยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ทรงเลี้ยงดูพระโอรสและพระธิดาทั้ง ๔ พระองค์เป็นอย่างดีเท่ากับพระโอรสและพระธิดาที่ประสูติในพระอุทร

แม้ว่าจะทรงเป็นเจ้านายราชานารีซึ่งอยู่ในสถานะที่สูงส่งของแผ่นดินในตำแหน่งสมเด็จพระบรมราชินีของพระพุทธเจ้าหลวงและสมเด็จพระราชชนนีของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ แต่เหตุการณ์สำคัญที่ทำให้สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ต้องทรงวิปโยคโศกเศร้าแสนสาหัสเกิดขึ้น เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

มหาวชิรุณหิศ พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ ประชวรด้วยพระโรคไข้รากสาดน้อยและเสด็จสวรรคตอย่างกระทันหัน ในวันที่ ๔ มกราคม ๒๔๓๗ ขณะมีพระชนมายุเพียง ๑๗ ชันษา เมื่อสมเด็จพระทรงทราบ ก็ทรงล้มทั้งยืนไม่ได้พระสติ เมื่อรู้สึกพระองค์ก็ทรงพระกรรแสงอย่างรุนแรง ไม่ทรงยอมเสด็จกลับพระตำหนัก ทรงกั้นพระฉากบรรทม ที่ประดิษฐานพระศพพระโอรส

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระวิตกว่า จะทรงล้มประชวรและเสด็จสู่สวรรคาลัยไปอีกพระองค์หนึ่ง จึงเสด็จฯ มาทรงเยี่ยมและเฝ้าพระอาการของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ซึ่งทรงกำลังหนุ่มแน่น ทรงเป็นความหวังของพระชนกชนนี ตลอดจนพสกนิกรทั้งปวง โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระราชหฤทัยไว้แน่วแน่ที่จะทรงฝึกฝนสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชพระองค์แรกแห่งสยามด้วยพระองค์เองและไม่ทรงส่งไปศึกษาในต่างประเทศดังเช่นการส่งพระเจ้าลูกยาเธอไปต่างประเทศก่อนหน้านี้ ทั้งนี้ ภายหลังจากสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ กรมขุนเทพทวารวดี ขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร พระองค์ที่ ๒ ของสยามประเทศ ดังนั้น ตำแหน่งสมเด็จพระบรมราชินีจึงเปลี่ยนไปสู่สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีฯ พระชนินุชญา

มีผู้บอกเล่าว่า ด้วยความที่ทรงถ่อมพระองค์ สมเด็จพระทรงหลีกเลี่ยงที่จะเสด็จฯ ออกงานพระราชพิธี เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนเกี่ยวกับพระราชสถานะในตำแหน่งสมเด็จพระบรมราชินี ขณะเดียวกัน เมื่อต้องเสด็จฯ ออกพร้อมกันทั้งสองพระองค์ สมเด็จพระกับพระชนินุชญา ก็ทรงเกรงที่จะเสด็จฯ นำหน้า ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงตรัสให้สมเด็จพระเสด็จฯ นำหน้า โดยทรงมีเหตุผลว่า แม่กลางเป็นพี่ จึงให้เดินนำหน้า

สมเด็จพระทรงมีพระเมตตากับพระชนินุชญาเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะครั้งที่สมเด็จพระนางเจ้า

เสาวภาผ่องศรีฯ ทรงสูญเสียสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงพาหุรัตมณีมัย พระราชธิดา พระองค์ใหญ่ ซึ่งสิ้นพระชนม์ขณะมีพระชนมายุเพียง ๑๐ ชันษา สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงวไลยอลงกรณ์ฯ พระราชธิดาแต่พระชนินษฐา ตั้งแต่นั้นมา สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงเรียกเสด็จนำว่าสมเด็จพระแม่ และทรงเรียกสมเด็จพระแม่ว่า สมเด็จพระป้า

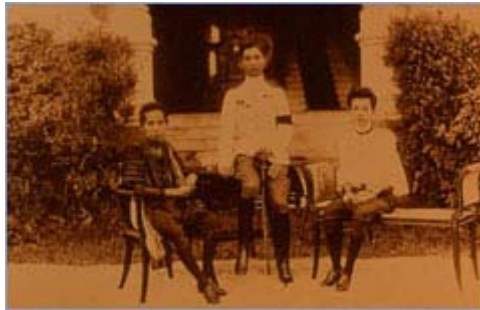
นอกจากการสูญเสียสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาจักรีฯ เจ้าฟ้ามหาวชิรมนิตแล้ว ในเวลาต่อมา สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงสูญเสียสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงศิริภรณีโสภณ ซึ่งประสูติด้วยพระอาการอักเสบที่พระบัพผสะและสิ้นพระชนม์อย่างกะทันหันเมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๔๔๑ ขณะมีพระชนมายุเพียง ๑๑ ชันษา สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงตกพระทัย พระสุขภาพที่พอจะดีขึ้น ก็กลับทรุดลงไปอีก เวลาผ่านไปหนึ่งปี พระสุขภาพที่ทรุดก็พอจะกระเตื้องขึ้น แพทย์หลวงถวายคำแนะนำให้ไปประทับพักผ่อนแถบชายทะเล แต่แล้วสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎก็ต้องทรงประสบกับความวิบัติอีกครั้ง เมื่อสิ้นพระชนม์ เมื่อ ๑๗ มิถุนายน ๒๔๔๒ โดยไม่มีใครคาดฝัน ขณะมีพระชนมายุเพียง ๑๗ ชันษา นับเป็นภาวะที่สุดจะทนทานได้ พระอาการของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎที่ค่อยดีขึ้นก็กลับเพียบลงทันที ถึงกับทรงพระดำเนินไม่ได้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสสั่งให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎไปประทับรักษาพระองค์ที่ตำบลศรีราชา เพื่อไม่ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ ทรงเห็นสถานที่ที่พระราชโอรสและพระราชธิดาเคยประทับอยู่ หลังจากนั้น พระอาการประชวรจึงค่อยๆ ทุเลาขึ้นเป็นลำดับ โดยในระหว่างที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎประทับอยู่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมหลายคราว การประทับอยู่ที่ศรีราชาซึ่งอยู่ห่างไกลจากแพทย์และสถานพยาบาล สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ จึงมีพระราชดำริในการก่อสร้างโรงพยาบาลและมีพิธีเปิดเมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน ๒๔๔๕ ซึ่งต่อมามีภายหลัง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จไปศรีราชาเพื่อทรงเยี่ยมสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ และโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามโรงพยาบาลนี้ว่า “โรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ” โดยพระราชทรัพย์อีกเป็นจำนวนมากแก่โรงพยาบาล ต่อมาผู้คนที่พากันเรียกโรงพยาบาลแห่งนี้ว่า “โรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ ศรีราชา”

อนึ่ง ก่อนหน้านี้ ในปี ๒๔๓๖ ในช่วงการพิพาทกรณีดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงระหว่างสยามกับฝรั่งเศส (ร.ศ. ๑๑๒) ซึ่งได้ทวีความรุนแรงจนถึงมีการสู้รบ เป็นเหตุให้มีทหารบาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก ไม่มีองค์การกุศลทำหน้าที่ช่วยเหลือหรือทำการพยาบาลบรรเทาทุกข์อย่างเหมาะสม สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ จึงทรงรับเป็นสมณานันท์ ของสภาอุณาโลมแห่งชาติสยาม หรือสภาอากาศไทย ในเวลาต่อมา

สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ ทรงมีพระราชโอรสและพระราชธิดาที่มีพระชนม์ถึงวัยผู้ใหญ่เพียง ๒ พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎฯ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร นอกเหนือจาก พระราชโอรสและพระราชธิดา (ลูกเลี้ยง) ที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระ

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอีก ๔ พระองค์ ทั้งนี้ นอกจากสมเด็จพระฯ ทรงมีพระเมตตาต่อพระราชโอรสและพระราชธิดาทุกพระองค์แล้ว การที่สมเด็จพระฯ ทรงไม่ถือพระองค์ จึงทรงอนุญาตให้สมเด็จพระฯ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ อภิเษกสมรสกับนางสาวสังวาลย์ ตะละภัฏ (สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี) ตามที่พระราชโอรสทูลขอ แม้ว่าสมเด็จพระฯ จะทรงหมายพระเนตรเลือกหม่อมเจ้าหญิงพระนัดดาเพื่ออภิเษกกับพระราชโอรสด้วยแล้วก็ตาม

ในรัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระฯ ทรงได้รับการสถาปนาไว้ในที่ สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้า สว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี และยังทรงเป็นผู้อภิบาลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี พระราชธิดาในรัชกาลที่ ๖ ซึ่งประสูติก่อนสมเด็จพระบรมราชชนกเสด็จสวรรคต

สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี พร้อมด้วยพระราชโอรสและพระราชธิดา สมเด็จพระฯ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ และสมเด็จพระฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร ในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เพียงวันเดียว ต่อมาในรัชกาลที่ ๗ ได้เฉลิมพระนามาภิไธยว่า สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า และเมื่อถึงรัชกาลที่ ๘ ทรงมีพระนามาภิไธยเป็นสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทั้งนี้ มีเรื่องเล่าว่า สมเด็จพระฯ ทรงรำพึงว่า ทรงมีพระชนมายุยืนยาว มีการเปลี่ยนพระนามหลายครั้ง จนทรงจำพระนามของพระองค์เองไม่ได้

โดยที่สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวีฯ ทรงเจริญพระชนมายุยืนไปกว่าเจ้านายอื่นๆ ถึง ๖ แผ่นดิน ตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ถึง รัชกาลที่ ๙ ความที่มีพระชนมายุยืนนี้เอง จึงมีทั้งเรื่องดีและเรื่องร้ายต่อสมเด็จพระฯ กล่าวคือในด้านดี สมเด็จพระฯ ได้ดำรงพระชนม์มาจนถึงสมัยที่พระนัดดาเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ของไทยถึง ๒ พระองค์ นอกจากนี้ ทรงสถิตอยู่ในที่พระกุลเชษฐาของพระบรมราชวงศ์จักรี พระราชทานพระราชูปถัมภ์เฝ้าแม่แก่เจ้านายพระบรมวงศานุวงศ์ ขณะเดียวกัน สมเด็จพระฯ ต้องทรงประสบกับเรื่องร้ายจากเหตุการณ์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี ๒๔๗๕ เนื่องจากสถานะของพระราชวงศ์เปลี่ยนไป สมเด็จพระฯ ต้องทรงกระทบกระเทือนด้วย ด้วยสถานการณ์ทางการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองดังกล่าว

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงสละราชสมบัติและเสด็จฯ ไปประทับที่ประเทศอังกฤษจนสวรรคต เจ้านายชั้นผู้ใหญ่ของพระราชวงศ์ต้องเสด็จลี้ภัยไปประทับในต่างประเทศ อาทิ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตต้องเสด็จไปประทับที่ชาวาจนสิ้นพระชนม์ ขณะที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพต้องเสด็จไปประทับที่เกาะปีนัง

สมเด็จพระฯ ทรงมีช่วงเวลาแห่งความสุขเมื่อ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พร้อมด้วยสมเด็จพระฯ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระฯ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา พระราชนัดดาทั้ง ๓ พระองค์ เสด็จฯ นิวัติพระนครเป็นเวลา ๒ เดือน ในปี ๒๔๘๑ โดยพระราชนัดดาได้เสด็จฯ ไปเฝ้าสมเด็จพระฯ ที่วังสระปทุมอยู่เป็นระยะ ทำให้สมเด็จพระฯ ทรงพระเกษมสำราญเป็นที่สุด พระอนามัยแข็งแรงขึ้นอย่างรวดเร็ว อนึ่ง ก่อนหน้าที่พระราชนัดดาทั้ง ๓ พระองค์จะเสด็จฯ นิวัติพระนคร สมเด็จพระฯ ได้พระราชทานลายพระหัตถ์ถึงคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ว่า

สมเด็จพระฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์

และหม่อมสังวาลย์ มหิดล ณ อยุธยา (สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี)

“เรื่องการเชิญเสด็จกลับเมืองไทยชั่วคราวนั้น ถ้ารัฐบาลยังมีความประสงค์จะเชิญเสด็จกลับโดยความจงรักภักดีแล้ว ฉันไม่ขัดข้อง ขออย่าลืมนะว่า ถ้าหลานฉันกลับมาแล้ว จะต้องให้กลับออกไปตามที่สัญญาไว้ เพื่อประโยชน์ที่จะได้ความสุขและความรู้ เวลานี้ยังไม่มีความรู้ ได้แต่ความสุข เพราะการเล่าเรียนยังเรียนอยู่ในชั้นเด็ก”

อย่างไรก็ดี ช่วงเวลาแห่งความสุขก็สิ้นสุดลงอย่างรวดเร็ว เมื่อพระราชนัดดาเสด็จฯ กลับสวีเดนแลนด์ ไม่นานนัก สมเด็จพระฯ ก็ทรงเผชิญเคราะห์กรรมจากเหตุที่รัฐบาลในขณะนั้น

ได้จับกุม พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์ กรมขุนชัยนาทนเรนทร พระราชโอรส ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในข้อหากบฏ ทั้งนี้ สมเด็จพระทรงทำนุบำรุงอภิบาล กรมขุนชัยนาทนเรนทรเสมอด้วยพระราชโอรสของพระองค์เอง โดยรัฐบาลในขณะนั้นได้ส่ง กรมขุนชัยนาทนเรนทร ซึ่งไม่ทรงมีตำแหน่งหน้าที่หรือเกี่ยวข้องกับราชการบ้านเมืองแต่อย่างใด ไปคุมขังไว้ในสถานี่ตำรวจพระราชวัง ในห้องขังผู้ต้องหาสามัญ สมเด็จพระทรงตกพระทัย และโทมนัสมาก ทรงพระกัณแสงรำพันว่า “ **ทำไมจึงแก้อย่างนี้ มันจะเอาชีวิตฉันทำไม ลูกชายฉัน เห็นได้เทียบว่ารังแกฉัน** “ สมเด็จพระได้โปรดให้เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน (เคยเป็น มหาดเล็กในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศฯ) หนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการ เข้าเฝ้าและรับสั่งว่า “ **เธอกับฉันก็เห็นกันมาแต่ไหน ๆ ครั้นนี้ทุกข์ของฉันเป็นที่สุดขอให้เธอ ไปช่วยบอกจอมพลที่ว่า อย่าจับกรมชัชนาทฯ เข้าห้องขัง มีผิดอะไรส่งมาให้ฉัน ฉันจะชัง ไวให้เอง ให้มาอยู่ที่บ้านนี้ ข้างห้องฉันนี้ เพราะฉันเลี้ยงของฉันมาตั้งแต่ ๑๒ วัน พระพุทธเจ้าหลวงอุ้มมาพระราชทานเอง ถ้ากรมชัชนาทฯ หนีหาย ฉันขอประกันด้วย ทรัพย์สมบัติทั้งหมดที่ฉันมีอยู่ ถ้าหนีหาย ฉันก็จะยอมเป็นขอทาน**”

สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า กับพระราชนัดดาทั้ง ๒ พระองค์
ฉายพระรูปโดยกรมขุนชัยนาทนเรนทร

แต่ถึงแม้จะทรงร้องขอเพียงใดก็ไม่เป็นผล ศาลตัดสินประหารชีวิตกรมขุนชัยนาทฯ แล้วลดโทษเป็นจำคุกตลอดชีวิตพร้อมถอนฐานันดรศักดิ์ออกคงให้เรียกแต่ว่า นักโทษชายรังสิต นอกจากนั้น สมเด็จพระยังต้องทรงประสบกับความสูญเสียจากการที่สมเด็จพระ เจ้าฟ้าไอลยอลงกรณ์ฯ ซึ่งเป็นพระราชธิดาพระองค์เดียวที่ยังมีพระชนม์อยู่ ได้ประจวบและสิ้นพระชนม์ขณะพระชนมายุ ๕๔ ชันษา ในช่วงเวลาเดียวกันกับการที่กรมขุนชัยนาทฯ ถูกจองจำ และการที่สมเด็จพระ เจ้าฟ้า กรมขุนสงขลานครินทร์ได้สิ้นพระชนม์ไปก่อนหน้าแล้วเมื่อปี ๒๔๗๒

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ สมเด็จพระไม่ทรงยอมอพยพหนีภัยสงครามไปยังสถานที่

ที่รัฐบาลจัดถวาย ทั้งนี้ เพราะพระสำนึกที่ว่า ทรงเป็นพระบรมราชาวงศ์ผู้ใหญ่ ต้องทรงคุ้มครอง
ผู้อยู่ใต้ร่มพระบารมีจำนวนมากดังที่ตรัสว่า “ฉันเป็นกุลเชษฐี ฉันยังมีลูกเลี้ยง มีน้องต้องหลบไป
ให้หมด ไปไหนก็ต้องไปด้วยกัน”

อย่างไรก็ดี หลังจากเหตุการณ์กระทบกระเทือนพระราชหฤทัยตลอดพระชนมชีพ การ
สูญเสียพระราชโอรสและพระราชธิดาทุกพระองค์ ส่งผลให้ความทรงจำของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ไปทุกขณะ ทำให้ไม่ต้องทรงรับรู้ทุกขี้อีกนานัปการที่เข้ามาสู่พระชนมชีพโดยเฉพาะอย่างยิ่ง
เหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จสวรรคตในปี ๒๔๘๙ ซึ่งสมเด็จพระเจ้า
ทรงสามารถรับรู้ความทุกข์ได้อีกต่อไป เนื่องจากประทับอยู่ในโลกส่วนพระองค์ ในเดือนตุลาคม
๒๔๙๔ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จสวรรคตในปี ๒๔๙๔ ซึ่งสมเด็จพระเจ้า
ตามลำดับ และในวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๔๙๔ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จสวรรคตอย่างสงบ

กล่าวโดยสรุป สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงดำรง
พระชนมายุถึง ๖ แผ่นดิน นับจากรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๙ ในปัจจุบัน ที่ผ่านมา ทรงผ่าน
ความทุกข์ ความโศก ความวิปโยค และความอาดูร มาเกือบจะตลอดพระชนมายุของพระองค์
อันนับได้ถึง ๙๓ พรรษาเศษ แต่ก็ทรงประทับระครองพระองค์ไว้ได้ตลอดด้วยพระขันติธรรม

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสา
อัยยิกาเจ้า

มิได้บกพร่องทั้งในฐานะพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าน้องนางเธอ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชเทวี
สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้าฯ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า และ
สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวีพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงปฏิบัติพระราชภาระด้วยดี

ทรงดำรงพระราชฐานะทรงเป็นกุลเชษฐีแห่งราชสกุลวงศ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศมณีนฤมิตรราชธิดา เป็นคุณประโยชน์ต่อพสกนิกรอย่างมากมาหลายยุค โดยเฉพาะการดำเนินงานสภาภาษาไทย และโรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศมณีนฤมิตรราชธิดา ทรงเคร่งครัดในแบบอย่างแห่งโบราณราชประเพณีในฐานะที่ทรงเป็นเจ้านายราชธานี ทรงยึดหลักธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เป็นที่ประจักษ์ว่า พระจริยาวัตรทั้งงามและน้ำพระทัยที่เปี่ยมด้วยพระเมตตาและความเข้มแข็งในฐานะผู้นำของพระบรมราชวงศ์ของสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ได้ถ่ายทอดมาสู่พระราชธิดาคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช จึงกล่าวได้ว่า เป็นบุญของคนไทยที่มีพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นศูนย์กลางและเป็นที่พึ่งของคนไทยทั้งประเทศ

สำหรับท่านที่สนใจศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม ขอถือโอกาสนี้เรียนให้ทราบว่า ในโอกาสครบรอบ ๕๐ ปี นับตั้งแต่เสด็จสวรรคตวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๔๘ มูลนิธิสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า โดยพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้จัดพิมพ์หนังสือ “ศรีสวรินทิราอนุสรณ์ย์ น้อมรำลึกถึงสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า” เพื่อเผยแพร่พระราชประวัติและเฉลิมพระเกียรติคุณแห่งสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าที่ได้ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองให้มหาชนได้ประจักษ์อย่างกว้างขวาง

หนังสืออ้างอิง

“ในกำแพงแก้ว” โดยธงทอง จันทรางศุ, (พิมพ์ครั้งที่ ๑) กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บำรุงสาส์น, ๒๕๓๑

“ไปเมืองนอกครั้งแรก ร.ศ. ๑๑๘ พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร” เรียบเรียงโดย ม.ร.ว. ปรียานันทนา รังสิต, (พิมพ์ครั้งที่ ๑) กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์กรุงเทพ (๑๙๘๔), ๒๕๔๘

“พระภรรยาเจ้าและสมเด็จพระเจ้าฟ้าในรัชกาลที่ ๕” โดยจิรวัดณ์ อุตตมะกุล, (พิมพ์ครั้งที่ ๑) กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, สิงหาคม ๒๕๔๖

“ราชสกุลวงศ์” พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.ร.ว. บุญรับ พิณจันคดีท.จ., ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส ๓๐ มีนาคม ๒๕๒๕

“ร้อยเรียงเวียงวัง” โดยกิตติพงษ์ วิโรจน์ธรรมมากร (พิมพ์ครั้งที่ ๔) กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๓

“ลูกท่านหลานเธอ ที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จในราชสำนัก” โดยศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, (พิมพ์ครั้งที่ ๑) กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, เมษายน ๒๕๔๖

“สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ” โดยวิมลพรรณ ปัทมวิเศษชัย, (พิมพ์ครั้งที่ ๑) กรุงเทพฯ : บริษัท โรงพิมพ์กรุงเทพ (๑๙๘๔), พฤศจิกายน ๒๕๔๗